

Matti S. Kurkela

*Professori (h.c.), OTT, dosentti (Helsingin yliopisto), D.S.U. (Paris II),
LL.M. (Harvard)*

**OIKEUSTIETEEN OPINNOT
KILPAILUOIKEUDELLISESSA "OUT-OF-
BOX"-TARKASTELUSSA**

EDILEX

Edilex 2019/10

Artikkeli

Julkaistu 13.3.2019

www.edilex.fi/artikkelit/19583

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Yliopistojen asemasta.....	2
3	Opetuksen rahoituksesta	3
4	Yliopistojen lakisääteiset tehtävät	6
5	Opintojen sisällöstä	8
6	Yhteiskunnan rahoituksen dilemma.....	9
7	Markkinat ja opetuksen sisältö	10
8	Kilpailullista yhteenvedoa	11
9	Tilaa yhteiskunnan tarpeille ja työmarkkinan korrelaatiolle?	12

1 Johdanto

Tämän artikkelin tarkoituksena on arvioida oikeustieteen opetuksen järjestämistä ja sen tehokkuutta sekä yhteiskunnan että opintoja suorittavan kannalta. Tarkastelun lähtökohtana on kilpailuoikeudellinen analyysi.

Joskus esiintyvä kuluttajan ja kansantalouden kannalta kohtalokaskin väärinkäsitys on, että kilpailu syntyy itsestään markkinoilla ilman interventiota: todellisuus on juuri päinvastainen; kilpailu rajoittuu ilman interventiota. Taloustieteen mukaan kilpailu tuottaa laadullisesti ja kustannuksiltaan parhaan tuloksen.¹ Tätä tukee vakuuttava näyttö elinkeinoelämästä. Kilpailuoikeus on lainsäätäjän instrumentti terveen kilpailun ylläpitämiseksi. Ilman kilpailuoikeutta markkinat kartellisoituvat tai jäävät saalistajien temmellyskentäksi. Monopoli johtaa yleensä tehostumukseen ja resurssien huonoon allokointiin, tuotekehityksen puutteeseen ja korkeisiin kustannuksiin. Jotta optimaaliseen tulokseen päästäisiin, markkinan tulisi

¹ EU:n virallisen näkemyksen mukaan: "Competition policy is about creating a level playing field for companies. This encourages market efficiency, creates a wider choice for consumers and helps reduce prices and improve quality". Taloustieteen ja kokemuksen valossa kilpailun taloudelliset edut ovat huomattavat. Kilpailuoikeudesta ja sen myönteisistä vaikutuksista on kokemusta jo runsaan sadan vuoden ajalta. Teoriaa ja kilpailuoikeutta voitaneen pitää poliittisesti neutraalina. Tästä huolimatta, tai ehkä juuri sen vuoksi, kilpailuoikeus on vahvistunut EU:n alueella vasta useita kymmeniä vuosia sen jälkeen, kun se oli säädännäisesti saatettu voimaan USA:ssa siihen liittyvine myönteisine vaikutuksineen. Kilpailuoikeuden hidas omaksuminen on jossain määrin mysteerä. 1970- ja 1980-luvun suuri kilpailuoikeuden auktoriteetti professori Philip Areeda painotti, että kilpailuoikeus on todella tehokasta vasta silloin, kun siihen liittyy henkilökohtainen rikosoikeudellinen vastuu. Tämä lähes itseäänselvyytenä pidettävä näkemys on kuitenkin vasta hiljattain rantautunut Eurooppaan ja on kaiketi nyt rantautumassa Pohjoismaihin. Kuitenkin kilpailunrajoitukset aiheuttavat valtavia vahinkoja ja tappioita elinkeinoelämässä ja tietysti viime kädessä yksityiselle kuluttajalle, jonka suojeluun kilpailuoikeudella tähdätään. Vahingot ovat olennaisesti mittavampia kuin veronkierrosta aiheutuvat tappiot. Tämä "naiivius" saattaa olla vallitsevaan kulttuuriin perustuvaa muutosvastarintaa.

olla ideaalinen, eli kilpailijoita tulee olla niin monta, ettei mikään niistä voi yksin määrätä tuotteen markkinahintaa. Toinen keskeinen edellytys on, että kilpailijoilla on yhtäläiset toimintaedellytykset. Tavoitteena tässä kirjoituksessa on arvioida, onko oikeustieteen opetus legaalimonopolina järjestelty optimaalisella tavalla, eli tuottaako se laadullisesti maksimaalisen tuloksen yhteiskunnan eli rahoittajan sekä opiskelijan kannalta sekä tämän ohella pyrkiä luomaan mittareita, joiden avulla oikeustieteen opetuksen tehokkuutta, tuottavuutta ja sen tasoa voidaan arvioida.

Oikeudellisen osaamisen merkitys ja sen kysyntä yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla on suuri. Osaaminen tuottaa sujuvaa hallintoa ja tukee oikeusvaltiota ja yritystoiminnan menestystä. Kirjoitus tukeutuu kilpailun merkitykseen, lainsäädäntöön ja käytännön havaintoihin ja kokemuksiin.

2 Yliopistojen asemasta

Yliopistoilla on lainsäätämä legaalinen monopoli oikeustieteelliseen loppututkintoon johtavassa oikeustieteen opetuksessa.² Vaikka nämä yliopistot voisivat kilpailla keskenään, kilpailukeinot ovat rajalliset ja osaamisen vertailun mittarit puuttuvat. Opetuksen järjestämisestä yliopistossa vastaa oikeustieteellinen tiedekunta. Oikeustieteen opetusta voidaan vapaasti järjestää ja järjestetäänkin monissa oppilaitoksissa yliopiston ulkopuolella ja eri järjestöjen toimesta sekä aatteelliselta että kaupalliselta pohjalta. Yliopistojen asema on kuitenkin ainutlaatuinen, sillä vain sen antama tutkinto antaa muodollisen pätevyyden moniin julkishallinnon tehtäviin, joissa se on ehdoton tai tosiasiallinen vaatimus. Yliopistoilla on siis legaalinen oligopoli muodollisen pätevyyden antamaan opetukseen eli *tuotteeseen*.³ Muodollisen pätevyyden antama oikeustieteen opetuksen markkina on lainsäädännöllisesti suljettu, vaikka siihen ei ole osoitettavissa luonnolliselle monopolille olennaista taloudellista perustetta. Legaalin monopolin tulee ollakseen perusteltavissa saavuttaa optimaalinen tuottavuus opetuksen laadussa ja tehokkuudessa. Muutoin monopolille ei ole yhteiskunnallisesti hyväksyttäviä perusteita.

Yhtä tasokasta opetusta voidaan järjestää yliopiston ulkopuolella jopa samojen opettajien ja oppimateriaalin pohjalta. Yliopiston ulkopuolella hankittu osaaminen voi olla yhtä korkeatasoista kuin yliopiston puitteissa annettu opetus. Yliopiston ulkopuolelta hankitulta osaamiselta puuttuu objektiivinen mittari ja sen puuttuessa työmarkkinat eivät tunnusta sille mahdollisesti kuuluvaa pätevyyttä. Mitään ylioppilaskokeisiin verrattavaa kansallista mittaria ei ole eikä sellaista oppimistulosten vertaamisen mahdollistavaa koetta edes eri yliopistoista valmistuvia varten. Tutkinnon suorittaminen ei anna luotettavaa kuvaa osaamisen tasosta kuin ehkä saman yliopiston tasoon verrattuna.

² Helsingin yliopisto, Lapin yliopisto, Turun yliopisto ja oikeusnotaarin tutkinnon osalta Åbo Akademi. Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista 794/2004.

³ Tuotteen kysyntä ei ole korvattavissa ainakaan niillä julkisoikeudellisilla työmarkkinoilla, joissa tutkinto on ehdoton pätevyysvaatimus. Komission tiedonanto 31997Y1209 (01) kohta 15 (Notice on market Definition); Kuoppamäki, Markkinavoiman sääntely EY:n ja Suomen kilpailuoikeudessa s. 643; Whish and Bailey, Competition Law, Eight Edition (Oxford University Press) s. 34, 2015; Määttä, Uusi kilpailunrajoituslaki (Edita Publishing Oy) 2004 Helsinki s. 100–110.

3 Opetuksen rahoituksesta

Suomen suotuisan yhteiskunnallisen, taloudellisen ja oikeudenhoidollisen kehityksen keskeinen generaattori on ollut opintojen maksuttomuus tai niiden alhaiset marginaaliset kustannukset.⁴ Tämä lienee yksi menestyvän demokratiamme peruspilareista. Opiskelijan omiin investointeihin lukeutuvat opintoihin käytetty aika, potentiaalisesti menetetyt ansiotulot ja opintojen muut taloudelliset ja sosiaaliset kustannukset.⁵

Opintojen maksuttomuus on tietenkin totuus vain opintoja suorittavan kannalta. Oikeustieteen opetuksen kustannukset on pääosin katettu yhteiskunnan antamalla rahoituksella. Yliopistoihin julkisista tai yksityisistä lähteistä kertynyt oma pääoma ja omasta pääomasta kertyvä tuotto eivät riitä yliopistollisen opetuksen rahoittamiseksi.⁶

Oikeustieteen opetuksen ja tutkimuksen rahoittaminen katetaan pääosin yhteiskunnan vuosittaisin budjettivaroin. Rahoitus saattaisi tapahtua myös opiskelijoilta kerättävin maksuin, mutta tätä vaihtoehtoa ei pidetä demokratiaamme ja kansantalouden kehitystä tukevana. Rahoitus saattaisi tapahtua myös yliopiston oman pääoman tuotolla ja jossain määrin näin tapahtuukin. Omaa pääomaa saattaa kertyä yhteiskunnan panostuksilla, omaisuuden tai toiminnan tuotoilla ja lahjoitusvaroin. Toimintaa voidaan rahoittaa myös projektiluontoisella rahoituksella, mikä ei kerrytä pitkävaikutteista omaa pääomaa, eikä turvaa yliopiston perustoimintoja.⁷

Lahjoitusvaroin yliopistolle kertyy sekä yhteisöiltä että yksityisiltä omaa pääomaa ja projektirahoitusta.⁸ Se on usein sidottu erityiseen käyttötarkoitukseen, joka voi olla luonteeltaan pysyvää tai eri tavoin rajoitettua. Erityinen lahjoitusvararyhmä on entisten opiskelijoiden lahjoitukset, jotka heijastelevat tai korreloivat usein *alma materia* kohtaan tunnetun kiitollisuuden astetta ("alumni-indikaattori").⁹

Mikä on sitten rahoitusmuodon vaikutus yliopiston opetukseen? Jos rahoitus tapahtuu yksinomaan opiskelijoilta kerättävin maksuin, jokainen opiskelua suunnitteleva joutuu arvi-

⁴ Yliopistolaki 8 §.

⁵ Tällaista investoinnin kannattavuuslaskuria ei liene käytössä.

⁶ Kola, Yliopistot tarvitsevat kansainvälistä rahoitusta, HS 19.3.2018 A5; Liite, Yliopistojen epäillään potevan tappiokamoa, HS 11.9.2017 A29, Korkeakoulujen uusi rahoitusmalli huolettaa, HS 27.12.2018 A8, Noin 2,4 miljardin euron potti – Korkeakoulujen perusrahoitus on noin 2,4 miljardia euroa, josta yliopistojen osuus on 1,6 miljardia – Raha jaetaan laskennallisten mallien avulla. Uudet otetaan käyttöön 2021 – Suurin osa rahoituksesta määräytyisi vastakin koulutus- ja tutkimusmittareiden mukaan – Tutkintojen osuus nousisi yliopistoissa 19:stä 30 prosenttiin ja ammattikorkeakouluissa 40:stä 56 prosenttiin – Muita mittareita olisivat muun muassa harkinnanvarainen rahoitus, työllistyminen ja opiskelijapalaute.

⁷ Ulkopuolisen rahoituksen määrä eräiden tietojen mukaan on noin 30–40 % yliopiston tuotosta.

⁸ Säätiöt tukevat suomalaista tiedettä vuosittain yli 200 miljoonalla eurolla. Liisa Suvikumpu, Helsingin Sanoma, Mielipide 13.11.2018.

⁹ Alumni-indikaattori kuvaa valmistuneiden kiinnostusta ja halua olla mukana yliopiston rahoittamisessa ja edelleen kehittämisessä. Se esiintyy konkreettisimmin lahjoituksina yliopistolle. Halu lahjoittaa ja kontribuoida muuten *alma materin* menestykseen perustuu kiitollisuuteen opintojen suorittamisen antamista työelämävalmiuksista ja sen ansiosta saavutetusta työelämän mahdollisuuksista. Se kielii myös siitä, miten myönteisenä opiskelu on koettu. Se osoittaa myös halua taata seuraaville opiskelijasukupolville yhtä hyvä tai parempi kokemus ja työelämävalmiudet. Alumni lahjoitukset voivat kohota vuosittain miljooniin ja erityisissä kampanjoissa tai lahjoituksissa satoihin miljooniin. Helsingin yliopistossa on noin 40 000 opiskelijaa. Yliopistosta valmistuneet alumnit lahjoittavat verrattain vähän varjoja yliopiston toiminnan rahoittamiseen. Tämä kiitollisuusindikaattori lienee kehittymässä myönteiseen suuntaan. Yksityiset ja elinkeinoelämän lahjoitukset lienevät vuosittain joitakin miljoonia, jos jätetään valtion vastinrahaohjelma ottamatta huomioon, josta kertyi noin 50 miljoonaa. Amerikkalainen katolinen 10 000 opiskelijan Villanova-yliopisto keräsi erityiskampanjallaan yli 750 miljoonaa dollaria yliopiston toiminnan kehittämiseen. Vuosittaiset lahjoitukset ovat miljoonia. Vastaavia esimerkkejä USA:sta on useita.

oimaan, onko rahan, ajan, ansiotulon menetys ja muu kustannus eli investointi opiskeluun taloudellisesti kannattava, eli saavutettavan tuloksen arvoinen. Tämä tapahtuu arvioimalla työnsaantimahdollisuuksia ja odotettavissa olevaa työtuloa. Arvio perustuu siis *opintojen työmarkkinakorrelaatioon*.¹⁰ Jos opetusta antavia oppilaitoksia on useita, opiskelija arvioi markkinatietojen perusteella, millä yliopistolla on paras työmarkkinakorrelaatio, eli minkä yliopiston tutkinnolla saa varmimmin mahdollisimman hyvätuloisen tai muutoin hänen ammatillisia toiveitaan vastaavan työpaikan. Opiskelijoiden opintomaksuilla opetuksen rahoittava yliopisto joutuu kilpailemaan muiden yliopistojen kanssa sellaisen opetuksen järjestämisessä, jonka mukainen työmarkkinakorrelaatio on mahdollisimman korkea. Mitä korkeampi työmarkkinakorrelaatio on, sitä enemmän hakijoita opintoihin on ja sitä enemmän siitä ollaan valmiita maksamaan ja sitä varmemmin valmistuva työllistyy toivomallaan tavalla. Jos kilpailevia yliopistoja on useita, yliopistojen välinen kilpailu tuottaa työmarkkinakorrelaation kannalta mahdollisimman korkeatasoista ja myös kustannustehokasta opetusta.

Yliopistojen säädännäinen tehtävä on meillä määritelty seuraavasti:

28 § Koulutuksen ja tutkintojen kehittäminen

Yliopiston tehtävänä on jatkuvasti arvioida ja kehittää tutkintoja, tutkintoihin kuuluvia opintoja sekä opetusta. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota tutkintojen, opetuksen, opintojen ohjauksen ja opiskelun laatuun, yhteiskunnan koulutustarpeisiin, tutkintojen ja opintojen kansalliseen ja kansainväliseen vastaavuuteen sekä koulutuksen tuloksellisuuteen.¹¹

Yhteiskunnan koulutustarve vastannee suuressa määrin juuri työmarkkinakorrelaatiota: kansallinen ja kansainvälinen vastaavuus tarkoittanee sisällöllistä ja laadullista yhteisen standardin saavuttamiseen pyrkimistä.¹² Sekin heijastelee työmarkkinakorrelaatiota.

Tuloksellisuus sisältää kustannustehokkuuden eli ”return on investment” yhteiskunnan kannalta. Kustannustehokkuus syntyy kilpailun seurauksena, kun opiskelija vertaa opintojen vaatimaa investointiaan eli opintokustannuksia ja siihen käytettävää aikaa saavutettavissa olevaan tutkintoon. Tässä voidaan käyttää taloustieteen investoinnin kannattavuuslaskelmaa.¹³ Syntyy dynaaminen vastavuoroisuus yhteiskunnan tarpeiden ja opetuksen välillä. Se yliopistoista, joka hallitsee tämän parhaiten, saa eniten hakemuksia opintopaikoilleen sekä saavuttaa tehokkuudella taloudellisesti sekä opiskelijoiden että yliopistolle optimaalisen tuloksen, toiminnan dynaamisen ja vastavuoroisen kehittämisen ja – ehkä jopa oman pääoman kerryttämisen. Opintoja suunnitteleva taas saattaa olla jopa halukas maksamaan moninkertaiset opintomaksut pääsystä erinomaisen työmarkkinakorrelaation yliopistoon. Tällaisissa *prime* yliopistoissa hakijamäärä ylittää vastaanotettavien opiskelijoiden lukumäärän jopa moninkertaisesti. Jos opiskelijat valitaan meritokraattisesti, myös he joutuvat kilpailemaan sisäänpääsykriteereistä keskenään.¹⁴

¹⁰ Helsingin Sanomat, Mielipide 13.11.2018 Miia Halme-Tuomisaari, Suvi Kansikas, Anu Lahtinen, Taina Tuori ”Yliopistojen tulisi tukea tohtoreiden työllistymistä” ja Joona Räsänen ”Onko tieteellisillä ansioilla mitään merkitystä?” Nämä kirjoitukset viittaavat siihen, että tieteellisellä työllä ei aina ole tekijän työllisyyttä edistävää sisällöllistä työmarkkinallista merkitystä siitä huolimatta, että niillä saattaa olla tieteellisiä meriittejä.

¹¹ Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista (794/2004).

¹² Kansainvälisen vastaavuuden ja koulutuksen tuloksellisuuteen ei löytyne muita standardeja kuin kansainväliset ranking-tutkimukset.

¹³ Tällainen investointien kannattavuuden laskeminen on liiketoiminnassa arkea ja rutiinia. Ajatus on vieras ajattelussamme, kun opinnot ovat käytännöllisesti katsoen ilmaisia. Jos ne maksaisivat kymmeniä tuhansia vuodessa, tällaiselle laskutavalle olisi välitöntä käyttöä.

¹⁴ Syntyy myönteinen meritokratian generoima kierre. Korkeatasoinen yliopisto houkuttelee alalle parhaiten soveltuvia opiskelijoita, jotka taas omalla panoksellaan vaikuttavat myönteisesti opetuksen laatuun ja sisäl-

Jos yliopisto on yhteiskunnan rahoittama, se voi keskittyä yksinomaan tutkimukseen ja opetuksen järjestämiseen ja sen laatuun. Tämän pitäisi johtaa huippusuoritukseen. Kun yliopiston rahoitus ei ole riippuvainen työmarkkinoiden vaatimuksista, ei painetta työmarkkinakorrelaation kehittämiseksi ja yliopistojen väliseksi kilpailuksi synny. Jos yhteiskunnan rahoittamia yliopistoja on kuitenkin useita, opiskelijat hakeutuvat niihin, joiden työmarkkinakorrelaatio on paras. Jos valmistavia yliopistoja on vain muutama ja valmistuvien määrä rajoittunut – ehkä ammattijärjestöjen vaikutuksesta – verrattuna siihen kysyntään mikä työmarkkinoilla on, ei työmarkkinakorrelaatiota voida mitata. Käytännössä kaikki valmistuvat saavat työpaikan. Jos yliopistojen määrä on suppea ja sisään pääsevien opiskelijoiden määrä niissä rajoitettu, valtion rahoittamilta yliopistoilta puuttuu myös taloudellinen insentiivi ponnistella työmarkkinakorrelaation parantamiseksi etenkin, jos valmistuvien kokonaismäärä vastaa työmarkkinoiden määrällistä kysyntää. Rahoitushan on aina turvattu.¹⁵ Opetuksen ja työmarkkinoiden vaatimukset saattavat myös erkaantua, jos työmarkkinavaatimusten huomioonottamisella ei ole mitään vaikutusta yliopiston rahoitukseen, opintojen sisältöjen päivittämiseen tai hakijoiden määrään. Näin voi käydä työmarkkinoiden muuttuessa, jos vastavuoroisuus ei toimi. Jos taas yliopistoja on useampia eikä opiskelijamääriä ei ole rajattu, parhaaseen työmarkkinakorrelaatioon pääsevä yliopisto saa eniten hakijoita (hakijaindikaattori). Paras työmarkkinakorrelaatio osoittaa parhaat työllistymismahdollisuudet. Jos oligopoli purettaisiin ja tutkintoon johtavan opetuksen järjestäminen sallitaan määrättyillä kriteereillä muissa oppilaitoksissa ja ilman määrällisiä rajoituksia, tämä loisi uuden kilpailutilanteen. Silloin työmarkkinakorrelaatiota on pyrittävä päivittämään tehokkaasti, jotta opetus houkuttelee mahdollisimman monia opiskelijoita. Jos opiskelijat kilpailevat pääsystä meritokraattisesti, tämä synnyttää hedelmällisen ketjureaktion oppilaitoksissa.

Jos tutkintomarkkina avattaisiin, uudet oppilaitokset on asetettava rahoituksensa osalta muiden yliopistojen kanssa yhdenvertaiseen asemaan. Tämä on optimaalisen kilpailun perusehtoja. Tässä tilanteessa rahoituksen jakautuminen voidaan perustaa myös meritokratiiaan, eli valtakunnalliseen opiskelijoiden yhteiseen osaamisen testaamiseen ylioppilaskirjoitusten mallia seuraten, eli valtion rahoitusta kohdennetaan oppimistulosten mukaan.¹⁶ Tämä

töön. Yliopisto joutuu rahoituksensa turvatakseen eli houkutellessaan riittävästi opiskelijoita tehostamaan opetuksen työmarkkinakorrelaatiota ja optimoimaan taloudellisten resurssien käyttöä. Korkeatasoinen yliopisto etsii ja löytää myös parhaat opettajat. Tämä varmistaa objektiivisuutta rekrytoinneissa ja nimityksissä, eli meritokratia painottuu opettajan ja yliopiston yhteiseen vetovoimaan, josta työmarkkinakorrelaatio on keskeisin tekijä. Rekrytoinnista on esitetty vakavaa kritiikkiä, ks. Anu Vallinkoski (Marieke van den Brinke) Nainen professorina – riski? Yliopisto 92018/16, Valtavaara, Yliopistojen rekrytoinnista tuli ”täysin mielivaltaista”, HS 26.2.2017 A6, ”Mielivaltaista peliä” ja suorastaan rikollista toimintaa. Näin kuvasivat HS:n haastattelemat yliopistojen opettajat ja tutkijat kokemuksiaan rekrytoinneissa; Kekkonen, Yliopistojen rekrytoinnissa on todellisia ongelmia, HS 6.3.2017 B15 ”Demokratian alasajon jälkeen rekrytoinnit hoidetaan entistä pienemmässä piirissä. Juuri tämä seikka on taustana kritiikille ”hyvä veli -verkostojen” vaikutuksesta. Jos vapaa, aito kilpailu yliopistoilla vähenee kutsuttujen ja johtajien vaikutusvallan kasvun vuoksi, vaarana on moraalikato erityisesti nuorten tutkijoiden keskuudessa. Siitä on ollut valitettavasti merkkejä näkyvissä. Kaikkein huolestuttavinta on kritiikin kohteeksi joutuneiden tahojen puheenvuorojen sävy, josta heijastuu närkästyksen ohella viesti siitä, että parempi olisi vaieta.” Jukka Kekkonen, oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori, Helsingin yliopisto. Kritiikin esiintuominen yliopiston ulkopuolelle, jos siihen ei yliopiston itsehallinnon vuoksi voida luottaa, on vakavaa oirehdintaa. Jos meritokratia vääristyy, hyvä veli- tai muun verkoston, perhepoliittisten tai muiden yhteyksien tai etujen vuoksi, eikä itsehallinto pysty epäkohtia korjaamaan, yliopisto ei pysty toimimaan yhteiskunnan ja kansainvälisen tiedeyhteisön odotusten mukaisesti. Ks. Väärämäki, Huippuyliopiston kautta huipulle, HS 27.8.2017 B15.

¹⁵ Työmarkkinoiden kysyntä tässä kohdassa rajoittuu siihen määrään, mikä muodollisen tutkinnon suorittaneita täytyy tulla markkinoille virkojen ja toimien täyttämiseksi.

¹⁶ Eräänlainen tulokseen sidottu rahoitusjärjestelmä on jo osittain käytössä, kun rahoitus on kytketty väitösten lukumäärään. Ks. myös Atte Korhola, Tiede on ajautunut vakavaan kriisiin, Helsingin Sanomat 6.10.2018 A5. Ei voi olla kysymättä, miksi ulkomaalainen alumni, joka on maksanut maansa yliopistossa opiskelustaan ehkä jopa 150 000–200 000, haluaa vielä tämän jälkeen lahjoittaa varoja alma materilleen. Se lienee kiitollisuutta

muistuttaisi ex analogia, puoluetuen määräämisen perusteita. Tämä stimuloisi sekä yliopistojen välistä laadullista kilpailua että motivoisi opiskelijoita parempiin opintosuorituksiin. Samalla työmarkkinat saisivat tarkempaa tietoa työnhakijoiden osaamisen tasosta ja erikoistumisalasta, etenkin jos opinto-ohjelmaa painotetaan yhä lähemmäksi työmarkkinoilla esiintyviin erikoistumisalojen vaatimuksiin.¹⁷

4 Yliopistojen lakisääteiset tehtävät

Rahoittajalla niin kuin yleensä myös lahjoittajalla on tietty tavoite, johon sen vastaanottajan tulee pyrkiä. Rahoitus on yleensä käyttötarkoitussidonnaista. Rahoituksen myöntämisen ehdot saattavat sitoa sen saajaa löyhemmin tai tiukemmin ehdoin. Rajoitukset saattavat liittyä aikaan, metodeihin ja sisältöön.

Valtion rahoitus oikeustieteen opettamiseen suo yliopistolle laajan itsenäisyyden ja itsehallinnon.¹⁸ Tämä kuvataan usein tieteen harjoittamisen vapautena.¹⁹ Vapaus tutkimuksen ja opetuksen osalta voi merkitä eri asioita. Täydellinen vapaus jättäisi rahoituksensaajan yksin päättämään mitä, miten, missä ja milloin tutkitaan ja opetetaan. Yliopistojen saama yhteiskunnan antama rahoitus on kuitenkin Yliopistolain mukaiseen käyttötarkoitukseen sidottua.

Yliopistolain 2 §:n mukaan ”yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta” ja ”antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.” Yliopiston rahoituksen ja toiminnan tulee palvella koko yhteiskuntaa, eikä subventoida yksityisiä yrityksiä. Intressi on isänmaallinen ja yleinen, ei yksityinen. Yhteiskunnan suoma rahoitus on sidottu tähän tarkoitukseen: tutkimus, opetus ja palveleminen.²⁰ Tämän tarkoituksen ulkopuolella ei rahoitusta voida käyttää eikä yliopiston itsehallinto voi tästä poiketa.²¹ Tämä merkitsee rahoituksen kohdentamisessa opintojen tehokkuuden ja laadun tinkimätöntä tavoittelua. Sekä opetuksen että tutkimustulosten tulee olla yleisesti saatavilla ja julkisia. Intressiristiriitaa opetuksen ja kaupallistamisen välille ei saa syntyä. Isänmaan ja yhteiskunnan palveleminen ja opiskelijoiden kasvattaminen ei sisällä itsenäistä, yksityistä yliopiston ulkopuolista markkinaehtoista elinkeinotoimintaa.

erinomaisesta opetuksesta ja yhteisöstä. Suomalainen alumni, joka on opiskellut lähes ilmaiseksi, on tähän verrattuna hyvin kitsas. Miksi?

¹⁷ Mitään periaatteellista estettä ei liene maksullisen oppilaitoksen perustamiselle, jos sille myönnetään oikeus myöntää vastaava tutkinto.

¹⁸ Yliopistolaki 3 §: Yliopistoilla on itsehallinto, jolla turvataan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus. Itsehallintoon kuuluu päätöksenteko-oikeus sisäiseen hallintoon kuuluvissa asioissa. Tämä asettaa kriittisten elementtien kuten meritokraattisten kriteerien, rekrytoinnin, työnajankäytön ja seurannan järjestämisen sisäisen toiminnan varaan. Yliopisto on valtio valtiossa kuin osakeyhtiö, jolla ei enää ole osakkeenomistajia. Dynamiikka, innovaatio ja vastavuoroisuus ovat siten yliopiston oman aktiviteetin varassa. Itsehallinto luo säätiötä muistuttavan itsenäisen yhteisön, jolla on lähes täydellinen immuniteetti ulkopuoliselle vaikuttamiselle. Ulkopuolelta tulevat ehdotukset ja kritiikki voidaan jättää huomiotta, ellei siihen haluta puuttua tai ottaa sitä huomioon, kun työmarkkinoiden vaatimuksetkaan eivät johdattele toimintaa.

¹⁹ Yliopistolaki 2 ja 6 §.

²⁰ Yliopistolaki 12 §: Ylemmän korkeakoulututkimuksen tavoitteet: Koulutuksen tulee antaa opiskelijalle: 1) pääaineen tai siihen rinnastettavan kokonaisuuden hyvä tuntemus ja sivuaineiden perusteiden tuntemus taikka koulutusohjelman kuuluvien syventävien opintojen hyvä tuntemus; 2) valmiudet tieteellisen tiedon ja tieteellisten menetelmien soveltamiseen tai edellytykset itsenäiseen ja vaativaan taiteelliseen työhön; 3) valmiudet toimia työelämässä oman alansa asiantuntijana ja kehittäjänä; 3) valmiudet tieteelliseen tai taiteelliseen jatkokoulutukseen; sekä 4) hyvä viestintä- ja kielitaito. Koulutus perustuu tutkimukseen tai taiteelliseen toimintaan sekä alan ammatillisiin käytäntöihin.

²¹ Vrt. Säätiölaki 3, 10, 13 ja 17 §:t., Yhdistyslaki 1, 2 ja 5 §:t.

Tehtäviensä täyttämässä yliopistojen tulee ”toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa” sekä edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Opetuksen ja tutkimuksen vapautta on rajoitettu siten, että opetuksen on tapahduttava vuorovaikutuksena alati muuttuvan yhteiskunnan dynamiikan mukana. Tähän kuuluu yhteistoimintaa ja julkishallinnon kanssa mukaan luettuna lainsäädäntötyö ja asiantuntija-apu viranomaisille. Opetus ja tutkimus vuorovaikutuksessa ei pidä sisällään yliopiston tutkimus- ja opetustoiminnan infrastruktuurin pohjalta tapahtuvaa itsenäistä yritys- tai konsulttitoimintaa.²² Vuorovaikutus on metodi, eikä itsenäinen toimintamuoto. Vuorovaikutuksen tulee liittyä opetukseen ja tutkimukseen. Yliopistojen toiminta tulee järjestää myös siten, että korkea kansainvälinen taso säilytetään. Vaatimukset ovat hyvin korkeat, mutta niiden saavuttamisen mittaustavat ovat vähäisiä ehkä lukuun ottamatta kansainvälistä ranking-arviota, työmarkkinakorrelaatiota ja myös ulkomaiset opiskelijat kattavaa hakijaindikaattoria.

Yliopistolain säännösten mukaan opetuksen tulee tapahtua vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa ja edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta.²³ Opetuksen osalta vuorovaikutus ja yhteiskunnan palveleminen merkitsevät opetuksen mahdollisimman suurta korrelaatiota työmarkkinoiden odotusten ja vaatimusten kanssa. Tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta voitaneen arvioida sen perusteella, onko ja missä määrin tutkimustuloksella myönteistä vaikutusta yhteiskunnan kehittämisessä. Tämä merkitsee tutkimustulosten mahdollisimman suurta korrelaatiota yhteiskunnassa jo esiintyvään tiedon tarpeeseen, eli tutkimuksen tulisi tuottaa yleisesti saatavissa olevaa vallitsevassa tilanteessa sovellettavaa tietoa ja osaamista. Ns. perustutkimukselle on vaikeahko osoittaa oikeustieteessä luontevaa roolia.²⁴

²² Käytäntö on osittain toinen. Esiintyy toimintaa, jossa vallitsee ilmeinen intressikonflikti yliopiston ja yksityisen edun välillä. Osa niistä opettajista, joiden vastuualueen juridiselle osaamiselle on merkittävää markkinakysyntää yliopiston ulkopuolella, harjoittaa eri muodoissa juridisten palvelujen tulouttamista, joka liikevaihdoltaan kilpailee taloudellisesti menestyvien juridisten palveluntuottajien kanssa. Tuotto voi olla satoja tuhansia tai jopa enemmän. Yliopiston tarjoama perustoimeentulo ja infrastruktuuri tarjoaa lähes riskittömän liiketoiminnan harjoittamisen perustan vääristäen siten juridisten palveluntuottajien markkinoilla vallitsevaa ankaraakin kilpailua. Yliopiston infrastruktuuri on katsottavissa valtion tueksi yritystoiminnassa. Muut toimijat asettuvat liiketoimintariskille täysin alttiiksi. Riskit ja kulut yliopiston infrastruktuuriin nojaututtaessa ovat marginaaliset. Yliopistollinen ”brändi” tarjoaa arvostettua tukea markkinoinnissa. Jos juridisten palvelujen tuottaja rahoittaa yliopistoa, saattaa rahoitus kohdistua kilpailevan toiminnan tukemiseen. Tämä varjostanee lahjoitushalukkuutta juuri siellä, missä lahjoittamiseen olisi parhaat resurssit. Yritystoiminta asettaa opettajavoimat keskenään eri asemaan ja vähentää tiedon ja tutkimuksen saattamista julkiseksi ja karsien opetuksen, tutkimuksen ja julkaisujen resursseja. Yritystoiminta voi johtaa liikesalaisuutta muistuttavaan tiedon ja osaamisen suojaamiseen. Yksityinen konsultaatiotoiminta ei voine silloinkaan olla yliopistolain tarkoituksen mukaista, kun tuotot ohjautuvat yliopistolle. Silloinkin resurssit suuntautuvat käyttötarkoituksen vastaisesti. Niille opettajille, joiden osaamisella ei ole taloudellista kysyntää elinkeinoelämässä, tilanne voi olla demoralisoiva.

²³ Yliopistojen opettajien tulee omistautua opettamiseen ja tutkimukseen yliopiston tehtävän mukaisesti. Ne opettajat, joiden osaamisella on laaja yksityisen markkinan kysyntä, eli hyvä työmarkkinakorrelaatio, toimivat joskus lähes pysyväisluonteisesti pääosin konsultaatiota tai asianajoa muistuttavissa tehtävissä omaan lukuunsa korvausta vastaan. Kuinka laajamittaista ja minkä laatuista yhteiskunnallinen vuorovaikutus voi olla yksityisen sektorin kanssa? Yritysten johtotehtävät, hallituspaikat tai oma yritystoiminta tai laaja-alainen konsultaatio eivät kuulu tähän kategoriaan. Yliopistojen tulee tehtäviensä täyttämässä pyrkiä optimaaliseen lopputulokseen ex analogia ”best endeavors”. Yksityiselläkin työmarkkinalla tämä merkitsee työntekijöiden ja etenkin johtavissa tehtävissä toimivilta täydellistä omistautumista työilleen, ellei työnantaja myönnä erityistä poikkeuslupaa. Kokemusten perusteella se aika ja energia, joka menisi muiden tehtävien hoitamiseen, on pois työnantajan tehtävistä tai niiden menestykselliseen hoitamiseen vaadittavasta vapaa-ajasta.

²⁴ Milton Friedman: ”If it takes longer than three months to do your dissertation, you have delusions of grandeur.” Väitöskirja voi kontribuoida sekä yhteiskuntaan että kirjoittajan urakehitykseen, mutta kumpikin näistä tai vain toinen voi olla harhaa.

5 Opintojen sisällöstä

Vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa merkitsee toisaalta sitä, että yhteiskunnallista kehitystä kaikkine sen herättämine kysymyksineen seurataan ja se otetaan opetuksessa huomioon ja toisaalta että opetus tuottaa tietoa ja taitoa, joka vastaa yhteiskunnallisen kehityksen haasteisiin. Kun tarkastelun keskipisteessä on opetus, sen sisällön tulisi tuottaa mahdollisimman tarkkaan yhteiskunnan muuttuvia vaatimuksia vastaavaksi ammatillista osaamista. Työmarkkinoiden odotusten ja vaatimusten tulee olla opetuksen suunnittelun ja toteuttamisen lähtökohta.²⁵

Tätä vastaavuutta voi siis kuvata *työmarkkinakorrelaationa*. Se kuvaa sitä, minkälaiset valmiudet käytännön työtehtävien hoitamisen valmistuvilla lakimiehillä on ilman lisäkoulutusta tai työhön perehdyttämistä.²⁶

Yhteiskunnallinen kehitys sen eri sektoreilla on sotien jälkeen ollut erittäin nopeaa. Tämän myötä lakimiesten työmarkkinoiden vaatimukset ovat mullistuneet ja sama dynaaminen prosessi jatkuu ja kiihtyy. Säännösten määrä on kasvanut, eikä koko juridisen osaamisen kentän hallintaan kouluttaminen ole enää vuosikymmeniin ollut mahdollista, jos sitten milloinkaan. Työmarkkinoilla toimiminen vaatii yhtä syvemmälle menevää erikoistumista tiettyihin oikeudellisiin kysymyksiin. Opetuksen tulee vastata tähän muuttuneeseen tarpeeseen. Erikoistumisen merkitys korostuu laaja-alaisen yleisen osaamisen kustannuksella, ainakin säännösten materiaalsen sisällön osalta.

Opetuksen sisällössä on useita komponentteja. Keskeisin niistä on ollut materiaalsien säännösten tunteminen ja niiden soveltaminen in casu. Kansalliseen substantiivisen normiston ohella osaamisvaatimukset ovat laajentuneet alueellisesti pohjoismaihin, Eurooppaan ja myös laajemmin kansainvälisesti sovellettavaan materiaalsiseen normistoon. Materiaalinen normisto on monilla alueilla yhdenmukaistumassa.²⁷

Opetuksen toinen keskeinen komponentti on substantiivisista normisällöstä riippumaton kyky analysoida, argumentoida ja viestittää tehokkaasti (instrumentaalinen osaaminen). Nämä taidot ovat universaalisesti päteviä. Ne ovat oikeudellisen toiminnan instrumentteja, joiden hallinta säilyy ja osaamisen merkitys on pysyvää, kun taas monet materiaalsien normistot ovat laajoja ja nopeasti muuttuvia ja niiden laaja-alainen reaaliaikainen hallitseminen on paitsi pitkälti tarpeetonta, niin myös inhimillisesti mahdotonta ilman informaatioteknologisia apuvälineitä.

Kun materiaalinen normisto on nykyisen informaatioteknologian avulla melko helposti saatavissa ja selvitettävissä oikeudellisen toiminnan *instrumentaalisen osaamisen* merkitys kasvaa ajantasaisen materiaalsien normisällön hallitsemisen merkityksen asteittain vähentyessä. Instrumentaalinen osaaminen luo valmiudet toimia lähes missä tahansa kansallisessa tai kansainvälisessä normi- ja toimintaympäristössä.

Instrumentaalista osaamista, kuten esimerkiksi ”spotting the issue” -analyysia on osittain vaikea opettaa erillään materiaalsien oppimisesta. Parhaiten tämä yhteys toteutuu ehkä juuri case-pohjaisessa analyysissa. Siinäkin voidaan ajatella ainakin kahta lähestymistapaa.

²⁵ Tällainen hyvin kiinteä symbioosi on käytäntönä useissa amerikkalaisissa yliopistoissa. Meillä se koettaneen tieteen vapautta vaarallisesti rahoittavana.

²⁶ Eräiden työnantajien haastattelujen perusteella tilanteesta ei synny kovin myönteistä kuvaa.

²⁷ Kouriintuntuvimpia esimerkkejä ovat ehkä sopimusoikeus, kilpailuoikeus, arvopaperioikeus, välimiesmenettely ja ympäristönsuojelu sekä ns. transborder crime. Materiaalsien normiston yhdenmukaistumisen arviointi ei voi perustua vain samankaltaisiin tai yhdenmukaisiin säännöksiin tai prosessuaalisinkaan mekanismeihin. Oikeampi lähestymistapa lienee niistä riippumaton saman ongelman samankaltainen ratkaisu.

Ensimmäisessä faktamateriaalista identifioidaan ongelma ja sitten etsitään siihen mahdollisesti soveltuvaa normistoa tai sitten tietyn normiston pohjalta etsitään faktamateriaalista juridiset ongelmat.²⁸ Instrumentaaliseksi osaamiseksi voidaan lukea myös innovatiivisten ratkaisujen löytäminen havaittuun ongelmaan, johon ei ole tunnettuja ratkaisumalleja. Tällöin lainsäädännölliset (de lege ferenda) tai sopimusoikeudelliset keinot muodostavat instrumenttien kirjon, jota käyttämällä ongelmaan löydetään ratkaisu. Osa instrumentaalista osaamista on kuitenkin selvästi eri oppiaine, kuten esiintymistaito ja muut draaman tai vaikuttamisen ”manipulatiiviset” ainekset.

6 Yhteiskunnan rahoituksen dilemma

Poliittiset sidokset tai tutkimuksen tarkoituksenhakuinen poliittinen ohjailu rahoittajan puolelta eivät sovi vapaan tieteen harjoittamisen ja yliopistojen tieteellisen tutkimuksen objektiivisuuden ja neutraalisuuden puitteisiin. Tieteen harjoittamisen, erityisesti tutkimustyön, tulee olla ulkoisista sidoksista riippumatonta ja itsenäistä olkoonkin, että sen tulisi olla yhteiskunnallisesti vaikuttavaa eli hyödyllistä tai ainakin hyödynnettävissä.

Yliopiston itsenäisyyden ja vapaan tieteen harjoittamisen turvaamiseksi rahoittajan poliittiselta vaikutusvallalta yliopistolle on luotu lakisääteinen itsehallinto. Tämä on omiaan estämään epäasiallista vaikuttamista, mutta koska yliopiston toiminta ja koko olemassaolokin on yhteiskunnan rahoituksen varassa, yliopisto jää lopulta hyvin riippuvaiseksi yhteiskunnan tahtotilasta. Eriste ei ole vedenpitävä. Jos rahoittajan politiikka muuttuu, se voi (”mala fides”) muodostua vapautta ja itsehallintoa loukkaavaksi ja rajoittavaksi rahoituksen suoman tosiasiallisen vallan väärinkäytöksi: rahoituksen myöntämiselle voidaan asettaa erilaisia ehtoja. Todellinen itsenäisyys edellyttäisi riippumattomuutta myös valtiovallan rahoituksesta.²⁹ Se edellyttäisi riittävää omaa pääomaa ja mahdollisesti muuta projektiluontoista rahoitusta. Oma pääoma on elintärkeää säännönmukaiselle opetustoiminnalle, kun sen sijaan tutkimus voi elää myös projektirahoituksen varassa.

Se, että yliopistot ovat itsenäisiä niiden varojen käytössä, jotka sille on jo myönnetty, ei lievennä varojen edellä kuvattuja yksinomaista käyttötarkoitussidonnaisuutta opetukseen ja tutkimukseen. Välittömän edunsaajan tulee olla opiskelija ja välillisen isänmaa.

Kaupallisen toiminnan ulkopuolinen ”ideaalinen” rahoittaja tai lahjoittaja ei yleensä odota välitöntä taloudellista tuottoa. Tuoton odotus tai oletama voi olla välillistä siten, että rahoituksen tai lahjoituksen pääoma tulee säilyttää koskemattomana, mutta sen tuotto tulee käyttää yliopiston yleisen tai erikseen määritetyn tarkoitussidonnaisuuden rajaamalla tavalla. Ei-kaupallinen rahoittaja odottaa immateriaalista tai epäsuoraa materiaalista tuottoa, kuten elinkeinoelämän osaamisresurssien kohentumista.³⁰

Valtion rahoittamalla oikeustieteen opetuksella pyritään tuottamaan yhteiskunnan työmarkkinoiden vaatimukset täyttävää oikeudellista osaamista. Tuon osaamisen odotetaan palvelevan yhteiskunnan kokonaisuhyvinvointia. Oikeustieteen opetuksen rahoitus on käyttötarkoi-

²⁸ Jotkut ovat arvelleet, että tosiasiaassa käytännön ratkaisumekanismi perustuu ongelman kokonaisvaltaiseen impressioniin, jonka perusteella emotionaalisesti, intuitiivisesti tai muutoin epärationaalisesti päättäjä hahmottaa sen ratkaisun, joka tulisi tehdä ja vasta sitten etsiä sitä tukevat tosiasiat ja säännökset. Tämä on tietenkin vastoin mannermaisten oikeuden objektiivisuustavoitteita, jotka ovat taas usein lähes mekaanisluontoisia.

²⁹ Emmi Skytén, Indeksijääditys kurjistaa. Yliopistolehti Y/07/18 s. 14.

³⁰ Tietyn tutkimuksen rahoittaminen saattaa olla ongelmallista etenkin silloin, jos rahoittajan odotukset tiettyjen tulosten saavuttamiseksi ovat ilmeiset. Tutkimusta tai sen rahoittamista ei yliopistoissa voida sitoa tietynlaisten tulosten saavuttamiseen. Objektiivisuuden tueksi tutkimuksen rahoittaja olisi aina tuotava esiin.

tussidonnaista. Korrelaation opetuksen sisällön ja yhteiskunnan tarpeiden välillä tulee olla mahdollisimman positiivinen tavoitteena optimaalinen yhteensopivuus (”korrelaation vaatimus”). Tämä edellyttää reaaliaikaista opetuksen sisällön päivittämistä. Lisäksi rahoituksen, eli valtion investoinnin immateriaalisen tuoton tulee olla maksimaalinen, mikä merkitsee opetuksen tehokkuuden vaatimusta (”tuottovaatimus”). Yliopistolle muualta kuin yhteiskunnalta tuleva rahoitus on yhtä lailla sidottu yksinomaisesti yliopiston yleiseen käyttötarkoitukseen, ellei erityisesti ole muuta määrätty.³¹ Yksityinenkään rahoitus ei siis voi kohdistua yliopiston resurssien käyttämiseen yritystoimintaan tai sen tukemiseen. Yksityisesti harjoitettu yritystoiminta yliopistollisen struktuurin tukemana toisi epätervettä valtion tukeen nojautuvaa kilpailua vapaille markkinoille ja muodostuisi resurssien väärinkäytöksi ja vääristäisi kilpailua juridisten palvelujen markkinoilla. Sekä korrelaatio- että tuottovaatimus ovat mitattavissa, mutta vain vapailla ja ideaalisilla tutkintomarkkinoilla.

7 Markkinat ja opetuksen sisältö

Lakimiesten työmarkkinoissa on eri segmenttejä. Keskeisin segmentti tai tuotemarkkina on ne julkishallinnon virat, joissa oikeustieteellinen tutkinto on ehdoton vaatimus. Tämä koskee selvimmin tuomioistuinlaitosta. On myös joukko tehtäviä, joissa oikeustieteellinen tutkinto on yksi vaadituista vaihtoehtoisista opinnäytteistä. Tieteellinen tutkimus ja opetus muodostavat vain marginaalisen segmentin erityisine piirteineen.

Yksityiset työnantajat Suomessa seuraavat samaa käytäntöä. Lakimiehen tehtävät edellyttävät yleensä oikeustieteellisen tutkinnon suorittamista. Oikeustieteellinen tutkinto antaa usein edellytykset myös monien muiden kuin oikeustieteellisesti painottuneiden tehtävien hoitamiseen. Kansainvälisissä järjestöissä suomalainen oikeustieteellinen tutkinto on usein riittävä täyttämään kelpoisuusvaatimukset erityisesti silloin, kun järjestöjen tehtäviä jaetaan virallisten tai epävirallisten kansallisten kvoottien perusteella. Tämä soveltunee myös kolmannen sektorin tehtäviin kansainvälisissä järjestöissä.

Kansainvälisessä asianajotoiminnassa ja yritysmaailmassa suomalainen tutkinto ei anna riittäviä perusvalmiuksia. Suomalainen tutkinto kilpailee ulkomaisten tutkintojen kanssa. Suomalaisen tutkinnon kansainvälistä arvoa voi mitata rankingilla ja työmarkkinakorrelaatiolla. Tosin jo osittain häviämässä oleva, mutta yhä selkeä kielimuuri ja suomalaisen oikeusjärjestyksen huono tunnettavuus ja sen luoma kuviteltu eksoottisuus ylläpitävät ennakoasenteita. Kansainvälistä yritysmaailmaan dominoi anglo-amerikkalaiseen oikeuteen perustuva ammattikieli, konseptit ja käytäntö. Suomalaisten yliopistojen vaatimaton tunnettavuus ja keskinkertainen ranking ovat myös esteitä kansainvälisille työmarkkinoille pääsemisessä. Rangkingin kehittäminen on erityisesti opiskelijoiden intressissä, mutta autonomisen yliopiston hallinnon päätösvallassa. Hallinnolta puuttuu suoranainen kilpailullisesti oma intressi ja insentiivi toimia rankingin kohottamiseksi, jolloin tämän tavoittelu jää opettajien idealismin ja oman motivaation varaan.

Helsingin yliopiston oikeustieteellinen opetus on joidenkin kansainvälisten ranking-arvioiden mukaan jossain sijalla 100–150. Ranking-sijoitus muodostuu niiden arviointikriteerien mukaan, joita kulloinkin käytetään. Helsingin yliopisto kokonaisuutena lienee jos-

³¹ Erityismääräykset käyttötarkoituksesta edellyttävät yliopiston hyväksymistä, eli asiasta syntyy sopimus. Ulkopuolinen ei voi yksin määrätä käyttötarkoitusta yliopistoa sitovalla tavalla. Käytännössä on ollut kokeuksia siitä, että yksityisrahoituksen käyttötarkoitussidonnaisuutta ei ole kunnioitettu. Tämä voi olla yksityisrahoituksen saamisen esteenä.

sain 56–110 paikkeilla. Tässä lienee kaikki tieteen alat mukana. Tähän on ilmaistu tyytyväisyyttäkin, kun yliopistoja on noin 10 000. Jos kuitenkin näistä karsitaan taloudellisten ja muiden resurssien perusteella yhtäläiset lähtökohdat omaavat yliopistot, jäljelle jäänee Helsingin lisäksi vain suppeahko joukko. Tyytyväisyys voi siis olla ”Nokialaista” pysähtyneisyyttä tai perusteetonta tyytyväisyyttä.³² Kun yleensä 20 parhaan yliopiston joukossa on noin 15 amerikkalaista ja 3–4 muuta yliopistoa (Oxford, Cambridge), kuinka suureen tyytyväisyyteen on todella aihetta?³³ Suomalaisten yliopistojen rahoitus on varmalla pohjalla, kun enemmistö amerikkalaisista hankkii rahoituksensa itse. Tulosten pitäisi olla juuri toisin päin, jos valtionrahoitusta halutaan perusteella yliopistolain mukaisilla tavoitteilla. Mikä on syy ja seuraus, voi kysyä.

Kansainvälisessä yritysmaailmassa arvostetaan substanttiivisen normituntemuksen sijaan instrumentaalista osaamista, johon anglo-amerikkalaisen lakimieskoulutuksen koetaan antavan paremmat valmiudet. Puhtaasti suomalaisen materiaalsen normipohjan tuntemisella on vain marginaalinen arvo, kun sen sijaan laajemman oikeudellisen yhteisön yhteisen normipohjan tunteminen on jo korkeammalle arvostettua instrumentaalisen osaamisen ohella.

8 Kilpailullista yhteenvetoa

Meillä opiskelemaan pyrkivät kilpailevat meritokraattisin perustein opiskelupaikoista. Opiskelupaikkoja on rajoitetusti. Opiskelemaan pääsee vain tietty määrä ja valmistuvia on vain tietty lähes markkinan kysyntää vastaava määrä. Opiskelijat kilpailevat opintojensa aikana keskenään vain marginaalisesti, koska opintojen arvosanoilla on vain vähäinen merkitys työsaannissa. Arvosanat eivät myöskään ole eri yliopistoista valmistuvien kesken yhteismitallisia, kun eri yliopistojen opiskelijoiden väliset kansalliset kokeet puuttuvat.

Yliopistot eivät kilpaile keskenään rahoituksesta, eivätkä siis opiskelijamäärästään. Yliopistot eivät kilpaile työmarkkinakorrelaatiolla, kun työmarkkinakysyntä ja rajoitettu tarjonta ovat määrällisesti suurin piirtein yhtä suuret.³⁴ Eri yliopistojen työmarkkinakorrelaatiota ei voi mitata yliopistoista valmistuvien osalta työllistymisen perusteella eikä yliopistojen kesken aineellisen tai instrumentaalisen osaamisen osalta yhteisten tutkintovaatimuskokeiden puuttuessa. Hälyttävänä indikaattorina työmarkkinakorrelaation puutteesta voidaan pitää ulkomaisten lisätutkintojen kasvavaa merkitystä tutkinnon suorittaneiden työllistymisessä Suomessa. Toisaalta se osoittaa opiskelijoiden avarakatseisuutta ja valveutuneisuutta työmarkkinoiden vaatimuksista ja niiden kansainvälistymisestä. Jos ja kun yliopiston työmarkkinakorrelaatio on hyvin korkea, eivät lisätutkinnot ole erityisen suuria lisämeriittejä.

³² Jonkin verran Helsingin yliopistoa suurempi University of Minnesota on ollut kouluttamassa tai työllistänyt 22 Nobelin palkinnon saanutta.

³³ Niiden 50 Nobel-palkinnonsaajan joukossa, jotka ovat saaneet eniten Nobel-palkintoja, on tietojen mukaan 25 amerikkalaista (noin 700 palkintoa), 10 englantilaista (285), 9 saksalaista (229), 2 ranskalaista (65), 2 sveitsiläistä (52), 1 tanskalainen, 1 ruotsalainen. Viiden kärki eniten nobelin saajien yliopistojen rankinglistalla on Harvard, Columbia, Cambridge, Chicago ja MIT (Lähde Best Masters Program, 50 Universities with the Most Nobel Prize Winners). Räikkönen, Citius, altius, fortius ... floppies? Yliopisto /6/ 2018/6.

³⁴ EK on moittinut yliopistojen suojattua asemaa: EK:n mittareita yliopistoille: yhteisjulkaisut yritysten kanssa, yhteistyössä tehdyt patentit, aineettoman pääoman kaupallistaminen, kansainväliset verkostot, yliopistolähtöisten start up -yritysten arvo, yrityksiltä saadun tutkimusrahoituksen määrä, koulutuksen työelämävastavuus.

9 Tilaa yhteiskunnan tarpeille ja työmarkkinan korrelaatiolle?

Kilpailuoikeudellisten oppien mukaan vallitseva järjestelmä antaisi teoriassa korkeintaan keskinkertaisia, tyydyttäviä tai välttäviä tuloksia. Tämä näyttää olevan myös yliopistojärjestelmämme tosiasiallinen tila. Nobel-palkintojen määrä ei perustu kansalaisuuteen, etnisyyteen eikä varallisuuteen, vaan oppilaitoksen tarjoamaan infrastruktuuriin. Yhteiskunnan investointi ei anna isänmaalle maksimaalista tai optimaalista tuottoa.

Opetuksen ja tutkimuksen tulisi kuitenkin rahoittajan eli yhteiskunnan intressissä tuottaa maksimaalista hyötyä.³⁵ Opiskelijoiden intressissä on korkea työmarkkinakorrelaatio ja korkea ranking. Ne takaavat työllistymisen ja tulotason. Yliopiston henkilökunnan intressi ja tavoite ideaalisissa oloissa on täyttää yhteiskunnan ja opiskelijoiden intressit. Tavoitteena tulee olla korkea ranking. Se vaatii henkisiä valmiuksia. ”Vain täydellinen omistautuminen tuo täydellisen tuloksen.”³⁶ Valtion taloudellisesti tukema infrastruktuuri ei voi olla turva-verkko yksityiselle yritystoiminnalle.

Tuleeko tutkintoon johtava opetus vapauttaa? Tuleeko yhteiskunnan rahoitus jakaa valtakunnallisten tutkintomenestysten pohjalta? Tuleeko osaamisen tasoa testata valtakunnallisilla kokeilla?

Tulisiko tuomioistuinten, asianajotoimistojen ja muiden alan toimijoiden sallia introdusoida tutkintoon johtava oppisopimusmalli, jossa yhdistyisi käytännön työ, opinnot ja valtakunnalliset oppinnytteet oppimisen osalta? Toteuttaisiko tämä optimaalisen työmarkkinakorrelaation?

Tuleeko opiskelijamääriä koskevat rajoitukset purkaa? Tuleeko sallia maksullinen oppiminen vaihtoehtona? Tuleeko kilpailla tehokkaamman ulkomaisten yliopistojen antaman opetuksen kanssa? Mitä on tehtävissä, jotta alumni-indikaattori paranisi? Mistä sen nykytila kertoo?³⁷

Vallitsevan talous- ja oikeusoppien mukaan nykyinen järjestelmä voi tuottaa isänmaalle vain keskinkertaisen tuoton.

³⁵ Vaarne, professori, Yliopistot ovat tehottomia, HS 7.9.2016, A12, Honkonen, tutkimustulos: tutkimus on tuloksetonta; HS 10.4.2016, C8.

³⁶ Erään menestysyrityksen ”slogan”.

³⁷ Vrt. Len Blatvik, M.B.A. 89, lahjoitti 200 miljoonaa USD Harvardin yliopiston lääketieteelliseen tutkimukseen v. 2018. Erään amerikkalaisen alumnin perusteet lahjoituksilleen: Shape Your Legacy through a Bequest: ”Most of what I am comes from the experiences I had at Harvard. Harvard gave me a way to analyze issues and express myself that I have carried with me my entire life. I want to give back for the support I received as a student.” said Kevin Johnson AB ’78. Kuinka moni meistä voi sanoa samoin?